

Veel kinderen die stotteren zien op tegen de overstap naar de middelbare school. De overgang van één vertrouwde groepsleerkracht, die volledig op de hoogte is van het stotteren, naar een vreemd lerarenkorps en een nieuwe klas is groot en brengt onzekerheden met zich mee. Logopediste Mies Bezemer schetst de problemen die deze kinderen tegenkomen en geeft praktische handreikingen aan leerkrachten en begeleiders.

Mies Bezemer

Stotteren in de brugklas

Als we naar vloeiende sprekers luisteren merken we regelmatig niet-vloeiende momenten in het spreken op. Deze niet-vloeiende momenten worden gekenmerkt door het herhalen van woorden, het herhalen van zinsdelen en plotselinge zinsveranderingen. Over het algemeen verlopen deze niet-vloeiendheden rustig, er is weinig tot geen spanning merkbaar en het tempo bij het spreken verandert niet. Heel anders verloopt stotteren. Het spreken is ook niet-vloeiend maar nu worden er delen van woorden en klanken herhaald of verlengd: 'Wanneer w.. w.. we naar de bi bi bi bioscoop gaan zzzzullen we dan...' Hierbij kan lichamelijke spanning merkbaar zijn, waardoor blokkades ontstaan: het vastzitten op spraakklanken. Het spreken en stotteren kunnen nu versneld en onregelmatig plaatsvinden. Bij gevorderd stotteren vinden ontregelingen vaker plaats op inhoudelijk belangrijke woorden. Luisteraars ervaren daarbij soms een gevoel van onbehagen.

Stotteren komt bij één tot twee procent van de jongeren en volwassenen voor en begint meestal op jonge leeftijd: tussen de twee en negen jaar. Het komt ongeveer bij

drie á vier procent van de schoolkinderen voor, jongens hebben er drie- tot viermaal vaker last van dan meisjes. Stotteren treft men in alle lagen van de bevolking en in alle culturen aan.

Er zijn geen duidelijke persoonlijkheidskenmerken aan te wijzen bij mensen die stotteren. Iemand die stottert, heeft hier vermoedelijk een 'aanleg' voor. Op dit moment neemt men aan dat er aan de basis sprake is van een in aanleg kwetsbaar systeem met betrekking tot de planning van spraak en taal. Er kunnen ontregelingen ontstaan onder invloed van omgevingsfactoren, als gevolg van reacties van anderen, van reacties van het kind en de manier waarop het kind zijn spreken daar weer op aanpast. De ernst van de ontregelingen en de reacties erop zijn per persoon verschillend. Veel mensen die stotteren proberen uit angst dat anderen het opmerken, enorm hun best te doen juist níet te stotteren.

Alex: 'Ik doe in de klas gewoon of ik niets te zeggen heb, ze denken toch dat ik me nergens iets van aantrek. Ik kom laat binnen en ben als eerste vertrokken. Vrienden heb ik toch wel. Met

sport kan ik me goed uitleven, dan heb ik ook geen last van dat gestotter. Zo heeft niemand in de gaten dat ik er last van heb.'

Vermijdingsgedrag

Stottergedrag is niet altijd eenvoudig te herkennen, omdat het communicatiegebonden is. Dat wil zeggen: stotteren treedt alleen op wanneer het kind met iemand in spreekcontact is. De manieren waarop het kind heeft geleerd zijn stotteren te camoufleren zijn divers. Voor iemand die niet bekend is met het fenomeen stotteren, valt dit vermijdingsgedrag niet altijd op als 'stotteren'. In zijn pogingen de stottermomenten zo min mogelijk te laten opvallen, verzint het kind allerlei hulpmiddeltjes en ontwikkelt hij de zogenaamde secundaire stottergedragingen:

- Het gebruik van stopwoordjes en de aarzelingen om woorden of het hele spreken uit te stellen;
- Het steeds opnieuw beginnen met een zin om een gevreesd woord te omzeilen;
- Het veranderen van de zin of het gebruiken van andere woorden als er een 'stotterwoord' verwacht wordt;

Jongens hebben drie- tot viermaal vaker last van stotteren dan meisjes.

- Het maken van extra bewegingen, bijvoorbeeld met de ogen knippen, met de kaak trekken of andere delen van het lichaam inspannen in de strijd om uit een woord te komen;
- Zwijgen, het spreken beknopt houden, doen alsof je het antwoord niet weet of dat je niet weet waar men in de tekst gebleven is, huiswerk 'vergeten';
- Een onverschillige houding aannemen;
- Opvallend, bijvoorbeeld brutaal, agressief of clownesk gedrag laten zien of juist het omgekeerde: zich terugtrekken;
- Wegblijven van de les.

Op den duur raken vele van deze trucjes ingesleten, ofwel geautomatiseerd. Onbedoeld gaat het kind ze voortdurend toepassen. Hierdoor krijgt de luisteraar de indruk dat het kind redelijk vloeiend kan spreken, terwijl het volledig kan vastlopen in zijn secundaire stottergedrag.

Ook misleidend is het gegeven dat deze kinderen vaak niet of minder stotteren in situaties waarin verbale communicatie geen grote rol speelt: denk in de schoolsituatie bijvoorbeeld aan gym, drama (je kruipt in de huid van een ander) en zang. Vloeiend spreken is vaak geen enkel probleem als een kind fluistert, als hij in koor spreekt, als hij in omgevingslawaaï moet praten, waarbij hij zichzelf niet hoort spreken, of als hij in zichzelf iets zegt. De mate van stotteren blijft afhankelijk van allerlei omstandigheden, het onderwerp van gesprek, bijkomende emoties, houding van de luisteraar enzovoorts. De verwarring voor de nietsvermoedende luisteraar is compleet: Stottert dit kind nu wel of niet?

Dylan: 'Als ik merk dat de docent meteen beurten gaat geven rommel ik gewoon nog even in mijn tas of ik blader in mijn agenda. Hij denkt dan dat ik nog even bezig ben alles op orde te krijgen en slaat me dan makkelijk over. Mooi toch?'

Wanneer een kind zo krampachtig probeert om het stotterend spreken te omzeilen, dan houdt dat hem in gedachten flink bezig.

Zijn houding ten opzichte van zijn spreken is verre van positief. Zijn hart klopt sneller, het zweet breekt hem uit, gevoelens van angst, frustratie, schaamte nemen soms de overhand. De fixatie op de manier van spreken kan dermate groeien dat het spreken een kwelling wordt. Gedachten die de kop op kunnen steken zijn bijvoorbeeld: 'Oh help, daar ga ik weer' of 'Als ik straks moet praten, zullen de anderen wel weer denken dat ik niet weet wat ik zeggen wil,' enzovoort. De manier van spreken wordt belangrijker dan de inhoud. Dergelijke gedachten en gevoelens voeden de ontwikkeling van steeds meer secundaire stottergedragingen. Dat de inhoud van de boodschap hierdoor schade kan oplopen is evident en kan op zijn beurt gevolgen hebben voor het algemene functioneren en het beoordelen van de prestaties van het kind.

Therapie.

Wanneer een kind een geïntegreerde stottertherapie volgt zal er aandacht zijn voor alle componenten van het stotterprobleem: de cognitieve component, de emotionele component, de sociale component, de interactie tussen het stotterende kind en zijn omgeving en de verbaalmotorische component; het veranderen van de manier van stotteren in een makkelijker of vloeiend(er) manier van (stotterend) spreken. Welke accenten er gelegd zullen worden hangt af van de individuele problematiek: Bij een kind dat veel stottert en hierbij geen of weinig cognitieve en/of emotionele problemen kent, zal eerder aandacht besteed worden >

FOTO: © EKATERINA OSTANINA (IGSTOCKPHOTO.COM)

Stotteren in de brugklas

FOTO: © PAVEL LOSEVSKY (ISTOCKPHOTO.COM)

- › aan de verbaalmotorische component. Een kind dat stottert en hierbij veel last heeft van negatieve gedachten en gevoelens zal eerst aan de psychosociale kant van het probleem moeten werken voor hij met een training in vloeiender spreken kan beginnen. Een stottertherapeut – in veel gevallen een ervaren of gespecialiseerde logopedist – zal met het kind prioriteiten stellen.

Luistertips

Wanneer iemand stottert op een manier die gepaard gaat met veel spierspanning kan de luisteraar soms mee de adem inhouden of een

gespannen gevoel ervaren. Vaak heeft de luisteraar in gedachten al aangevuld wat de ander vermoedelijk wil zeggen. Hij moet zich dan inhouden en dat is lang niet altijd makkelijk. ‘Gewoon doen alsof er niets aan de hand is’ is een goede raad, maar soms moeilijk op te volgen. Openheid betrachten over stotteren werkt daarom goed voor het kind dat stottert, maar ook voor de luisteraar. Hoewel kinderen die stotteren zeer van elkaar verschillen, zijn er wel algemene adviezen voor de luisteraar, waarbij het is aan te raden met de betrokkene te overleggen of deze adviezen geschikt zijn:

- Let altijd meer op de inhoud van hetgeen het kind zegt dan op de vorm;
- Laat iemand die stottert uitpraten, aanvullen kan heel verkeerd uitpakken;
- Kijk het kind aan, ook als het stottert, aandacht hebben voor de ander blijft het belangrijkste;
- Neem de tijd om te luisteren;
- Probeer de druk in de communicatie te verlagen;
- Spreek zelf rustig en hanteer pauzes in het spreken, zodat een kind de kans krijgt zijn mening te geven;
- Wees voorzichtig met het geven van adviezen: ieder goed bedoeld advies is immers een vorm van kritiek, terwijl hij, gezien het veelvuldige secundaire stottergedrag, al zo zijn best doet.

Paul: ‘Moet ik van mijn moeder naar de groentekraam om sp.sp.sp..... te kopen. Sperziebonen! roept die man.... Nee dus. Spinazie?... Alweer mis. Spruitjes dan?... Nou, ik wees toen maar op de bloemkool, geef me er daar maar een van... Weet die man veel dat ik spitskool moest hebben. Toch niet te geloven dat er zoveel groentes met sp beginnen! Als hij me nou uit had laten praten had ik die ellende na afloop thuis ook niet gehad.’

Naar de ‘grote school’

Wanneer een kind de overstap naar de middelbare school maakt hebben de meeste kinderen al enige

jaren stotteren achter de rug. De nieuwe omstandigheden kunnen van grote invloed zijn op de ontwikkeling van stotteren. Van één docent op de basisschool, die volledig op de hoogte is van het stotteren, overstappen naar een heel lerarencorps op de nieuwe school is voor ieder kind een grote overgang. Hoe reageren de verschillende docenten?

Daarnaast bevindt het kind zich in een andere omgeving, waarin klasgenoten onbekend zijn met zijn stotteren. Hoe staat het met de sociale vaardigheden van dit kind? Hoe is het sociale klimaat van de klas, van de school?

Op de middelbare school krijgt het kind bovendien te maken met nieuwe leersituaties en werkvormen, die hoge eisen stellen aan zijn spreekvaardigheid. Denk bijvoorbeeld aan spreekbeurten, boekpresentaties en discussies.

Suzan: ‘Voordat ik naar de brugklas ging hadden we met een aantal kinderen, die allemaal therapie hadden, alle mentoren uitgenodigd tijdens therapie. We hebben allemaal een deel van de informatie over stotteren moeten geven. Dat vond ik in het begin doodeng maar achteraf ben ik er wel blij mee. Die mentor wist er alvast van af. Hij vertelde het weer door aan die andere leraren. Daarna hebben hij en ik in de klas samen aan de andere kinderen verteld dat ik stotterde. Niet dat ze dat niet hoorden, maar nu weten ze het tenminste.’

Wat kan een docent doen?

Docenten zullen zich in de eerste plaats moeten verdiepen in de vele verschijningsvormen van stotteren om een kind goed te kunnen begeleiden. Wanneer een kind al eerder stottertherapie heeft gevolgd zal de rapportage bij aanmelding van het kind al meegekomen zijn. Helaas is stotteren bij een aantal kinderen nog steeds een taboe. Misschien heeft het nooit therapie gehad of is dat al weer een langere tijd geleden. De docent zal dan zelf een stotterprobleem moeten kunnen herkennen:

Luisteraars ervaren soms een gevoel van onbehagen.

- Formuleert het kind duidelijk of laat hij een warrig verhaal horen?
 - Zijn er opvallende gedragingen in het gezicht zoals bijvoorbeeld fronsen, grimassen, andere opvallende bewegingen?
 - Maakt het kind een erg verlegen teruggetrokken indruk?
 - Valt het juist op in gedrag?
 - Gaat het kind (vrijwillige) beurten uit de weg?
 - Gaat het kind goed om met zijn klasgenoten?
 - Is er een groot verschil in beoordeling van het kind tussen de verschillende docenten?
 - Is er een groot verschil tussen mondelinge en schriftelijke uitdrukkingsvaardigheid?
 - Kijkt het kind de luisteraar aan, doet hij mee in discussies?
- Hoe is het klimaat in de klas? Hoe tolerant is de groep wanneer iemand zich anders dan anderen gedraagt? Hoe ligt het kind in deze groep?

Bij een vermoeden van stotteren is het verstandig dat de docent in gesprek gaat met de leerling. Nader overleg met ouders en stottertherapeut is aan te raden. Voorzichtigheid is geboden, het stotteren kan immers bijzonder gevoelig liggen. Een paar handreikingen:

- Praat met het kind over de opgemerkte stottergedragingen, maar baseer een oordeel niet op afzonderlijk gedrag, het gaat om het geheel van gedragingen. Als het kind de docent bijvoorbeeld niet aankijkt is dit niet 'een gebrek aan aandacht of respect voor de docent' maar waarschijnlijk de enige mogelijkheid die het stotterende kind ziet 'om te voorkomen dat hij aangesproken zal worden';
- Laat het kind merken dat je wilt helpen, probeer open over stotteren te spreken, vraag wat de mening van het kind zelf is. Een groot stilzwijgen rond stotteren versterkt de taboewerking en draagt niet bij tot de oplossing van gesignaleerde problemen;
- Bespreek samen of en hoe er eventueel aanpassingen gemaakt kunnen worden in verschillende

spreeksituaties op school. In uitzonderlijke gevallen zullen maatregelen genomen moeten worden, bijvoorbeeld extra tijd bij mondelinge examens;

- Overleg met kind, stottertherapeut en ouders is een must om het kind op school adequaat te kunnen opvangen;
- Bespreek met het kind de verschillende problemen die het ervaart en vreest tegemoet te gaan, zoals beurten, presentaties of examens;
- Er zijn ook kinderen die last hebben van het feit dat zij hoge eisen aan zichzelf stellen, niet makkelijk kunnen omgaan met 'fouten', moeite hebben met het hanteren van tegenslagen en 'overreageren' op emotioneel geladen gebeurtenissen en dit vervolgens niet in rustige banen kunnen leiden. Op de middelbare school worden zij ineens geconfronteerd met een beoordeling uitgedrukt in cijfers, tot in twee decimalen. De stress rond de beoordeling kan zo hoog oplopen dat een faalangstreductietraining aan te raden is, echter het stotteren zal hiermee niet verdwijnen
- Overleg met het kind dat de andere docenten ook in kennis gesteld worden. Kan het kind een aandeel hebben in deze informatieoverdracht?;
- Vul niet te snel in hoe het kind zich zal voelen, wat zijn gedachten zullen zijn. Wat voor de een geldt, geldt niet voor de ander. Zo kan het ene kind telefoneren extra moeilijk vinden, omdat het zijn gesprekspartner niet kan zien, terwijl een ander kind daardoor juist vloeiender spreekt;
- Sluit het kind niet uit van gesprekken. Overleg met het kind en eventueel met zijn therapeut wat hij aankan of wat wenselijk is;
- Wanneer klasgenoten op de hoogte zijn van het stotteren kan dit de communicatie enorm vergemakkelijken. Een informatief gesprek organiseren, een spreekbeurt houden, een werkstuk maken over stotteren, er zijn genoeg mogelijkheden;

Nationale Stotterweek 2007

De Nationale Stotterweek van 1 tot 6 oktober staat dit jaar geheel in het teken van 'stotteren in het voortgezet onderwijs'. Scholen ontvangen informatiepakketten, brochures en posters over stotteren. Tijdschriften, radio en tv zullen die week volop aandacht besteden aan stotteren. Kinderen kunnen via een platform aandacht vragen voor hun problemen, ervaringen uitwisselen en in discussie kunnen gaan met elkaar, maar ook met de niet-stotterende jongeren. Kijk voor meer informatie op de website van de Nederlandse Stotterfederatie: www.stotteren.nl

- Wees alert op pestgedrag in de klas. Meestal is de angst voor pesten groter dan dat er daadwerkelijk gepest wordt. Voorkomen is echter beter dan genezen, kinderen kunnen maar beter voorbereid zijn op eventuele pesterijen;
- De keuzes voor een beroep en vervolgopleiding hoeven niet af te hangen van het stotteren. Mensen die stotteren kom je werkelijk in alle beroepsgroepen tegen. Iemand die stottert, zal vermoedelijk niet de ambitie hebben nieuwslezer te worden. Verder zijn er maar weinig echte beperkingen. Een docent kan een kind werkelijk steunen in het maken van keuzes door hem de mogelijkheden en niet de onmogelijkheden voor te houden. •

Mies Bezemer is logopedist en stottertherapeut (www.stottercentrum-zeeland.nl)

LITERATUUR

- Bezemer, M., Bouwen, J., Winkelman, C.L. (2006). *Stotteren, van theorie naar therapie*. Bussum: Coutinho.
- Bertens, A., & Weeda-Hageman, J. (2007). *Kinderen die stotteren*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Diekstra, R. (1999). *Ik kan denken/voelen wat ik wil*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Dell, C.W. (1986). *Stotterende kinderen*. Rotterdam: Ad Donkers.
- Janssen, P. (1985). *Gedragstherapie bij stotteren*. Utrecht: Bohn, Stafleu & Van Loghum.
- Perkins, W.H. (1993). *Stotteren voorkomen*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.

Toch niet te geloven dat er zoveel groentes met sp beginnen!